

УДК 330.322:332.135 (497.2-672EU)

АРХІТЕКТОНІКА ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕННЯ ЄС**Созінова Є.І.***Донецький національний університет, м. Вінниця*

У статті проаналізовано динаміку трансформаційних процесів в економіках країн - нових членів ЄС, що відносяться до регіону Південно-Східної Європи. Особливу увагу приділено наслідкам кризи 2008 року, які продемонстрували ефекти зростання відкритості економік і конвергенції даних країн. Структурні і галузеві трансформації, які відбулися в цьому регіоні з моменту приєднання ряду країн до Європейського Союзу, глибоко проаналізовані на прикладі економіки Болгарії. Зроблено висновок про те, що структурні зміни, які відбуваються в економіці Болгарії та інших країн-нових членів ЄС з регіону Південно-Східної Європи під впливом їх інтеграції в Європейський Союз і його інвестиційний ринок, в цілому мають позитивні значення. Перш за все, найбільших успіхів країни досягли в сфері зовнішньоекономічного сектора, що відбилося на зростанні галузей економіки, які щільно інтегруються в європейський ринок.

Ключові слова: трансформаційні процеси, країни Південно-Східної Європи, розширення ЄС, конвергенція, відкритість економіки, структурні зміни.

UDC 330.322:332.135 (497.2-672EU)

ARCHITECTONICS ECONOMIC TRANSFORMATIONS OF SOUTH-EASTERN EUROPE IN THE CONTEXT OF EU ENLARGEMENT**Sozinova E.***Donetsk National University, Vinnitsa*

The article analyzes the dynamics of transformation processes in the economies of countries - new EU member states relating to the region of Southeast Europe. Particular attention is paid to the consequences of the 2008 crisis, which demonstrated the effects of the growth of an open economy and the convergence of these countries. Structural and sectoral transformation that occurred in the region since the accession of several countries to the European Union is deeply analyzed by the example of the Bulgarian economy. It is concluded that the structural changes that are taking place in the economy of Bulgaria and the other new EU members from the region of South-Eastern Europe under the influence of their integration into the European Union and its investment market in general have a positive value. First of all, the most successful countries have achieved in the external sector, which is reflected in the growth sectors of the housekeeper, who firmly integrated into the European market.

Keywords: transformation processes, the countries of South-Eastern Europe, enlargement, convergence and openness of the economy, structural changes.

Актуальність проблеми. Південно-Східна Європа (ПСЄ) - це поняття політично-географічного регіону на Європейському континенті. Воно почало вживатися з середини 19 століття, коли австрійський винахідник Йоханн Георг фон Хан (1811–1869) вперше застосував цей термін, посилаючись на країни Балканського півострову [1]. Кордони цього геополітичного регіону Європи варіюються в залежності від політичних, економічних, історичних, культурних, антропологічних, географічних та інших поглядів та концепцій визначення регіону. Традиційно за географічними ознаками до цього регіону прийнято відносити Албанію, Боснію і Герцеговину, Болгарію, Грецію, Республіку Македонію, Чорногорію, Сербію, Хорватію, Кіпр, Румунію, Молдову, Словенію та Туреччину.

1 травня 2004 року відбулося найбільше за усю історію розширення Європейського Союзу. Новими членами стали одразу десять країн: Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія.

1 січня 2007 року до Європейського Союзу приєдналися я Болгарія і Румунія. 1 липня 2013 року 28-м членом ЄС стала Хорватія.

Таким чином, п'ять країн Південно-Східної Європи стали новими країнами-членами ЄС – це Болгарія, Хорватія, Кіпр, Румунія та Словенія.

Приєднання відбувалися в різні періоди, на різних стадіях економічних циклів в ЄС. На результати інтеграції мали вплив як зовнішні чинники світової динаміки, так і внутрішні чинники економічного розвитку, соціальних і політичних процесів, які паралельно відбувалися в цих країнах.

У середині вересня 2008 року світова фінансова криза, яка до того була лише по розвинених економіках, вдарила по нових країнах-членах ЄС (НКЧ). Нестача ліквідності і переоцінка ризику іноземними інвесторами обмежили кредит для бізнесу і домашніх господарств і прискорили зниження попиту. Це зниження призвело до різкого зниження виробництва і торгівлі в НКЧ. Недовіра інвесторів до деяких НКЧ призвела до падіння ліквідності на міжбанківському ринку і рекордно високих рівнів процентних ставок за міжбанківськими кредитами. Макроекономічні наслідки кризи в НКЧ знайшли вираження в економічній рецесії, зниженні інфляційного тиску та девальвації валют

країн з плаваючим валютним курсом протягом певних періодів і різкому скороченні дефіциту рахунку поточних операцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики і розвитку процесу європейської інтеграції та регіональної інвестиційної взаємодії в світовому господарстві присвячені роботи таких вітчизняних вчених-економістів, як Ю. Пахомов, Ю. Макогон, Д. Лук'яненко, Т. Орехова, В. Чужиков, О. Шнирков та інші. Проте невирішеним залишається питання дослідження тенденцій та динаміки розвитку інвестиційного потенціалу країн Південно-Східної Європи в зв'язку із процесами розширення ЄС, які торкнулися цього регіону.

Метою даної статті є дослідження наслідків трансформацій в економіках країн Південно-східної Європи, які відбулися в процесі розширення ЄС.

Викладення основного матеріалу дослідження. Відкритість для міжнародної торгівлі дуже важлива для оцінки міжнародної інтеграції національної економіки, для вибору типу режиму курсу валюти і прийняття рішення про членство у монетарному союзі. Чим більше відкрита економіка, тим більше зміни в міжнародних цінах на товари впливають на внутрішні ціни і вартість життя і тим менш корисним є номінальний обмінний курс як інструмент для поглинання зовнішніх шоків. Висока відкритість торгівлі сприяє синхронізації бізнес-циклів і зменшенню необхідності стабілізаційної внутрішньої політики.

Середня відкритість НКЧ як за торгівлею товарами, так і за торгівлею послугами значно вища за середній показник по ЄС-27. НКЧ як група більш відкриті до торгівлі товарами і менш відкриті до торгівлі послугами, ніж країни єврозони.

Нові країни-члени (НКЧ) високо інтегровані з ЄС у плані торгівлі: понад 70% експорту та імпорту НКЧ знаходяться в ЄС-27. Ці акції можна порівняти з відповідними акціями Єврозони.

Частка експорту НКЧ в загальному обсязі експорту всередині ЄС збільшилася більш ніж удвічі протягом десяти років: з 0,5% у 1999 році до 1,1% в 2009 році. Частка імпорту в НКЧ в загальному обсязі імпорту всередині ЄС також майже подвоїлася в 2009 році в порівнянні з 1999 роком. Це означає збільшення торговельної інтеграції НКЧ з ЄС.

Частка НКЧ в загальному обсязі експорту в ЄС для третіх країн зросла втричі в 2009 році по відношенню до 1999 року - від 0,2% до 0,6%. Частка НКЧ в загальному обсязі імпорту ЄС з третіх країн зросла з 0,5% у 1999 році до 0,7% в 2009 році. Це демонструє деяке перенаправлення торгівлі нових країн-членів на ринки за межами ЄС.

Серед головних двадцяти джерел імпорту до 16 країн Єврозони (Euro Area -16) є чотири НКЧ: Польща, Чехія, Угорщина та Румунія. Загальна частка цих чотирьох країн в імпорті ЕА-16 зросла з 7% у 1999 році до 12% в 2009 році, що свідчить про посилення торговельних відносин між новими країнами-членами і країнами Єврозони.

У головних двадцяти ринках для експорту з 16 країн Єврозони (ЕА) ті ж чотири НКЧ - Польща, Чехія, Угорщина та Румунія. Загальна частка експорту цих країн в ЕА-16 зросла з 8,3% у 1999 році до 12,6% в 2009 році. Це доводить покращення торговельної інтеграції торгівлі між НМС і країнами Єврозони.

Вплив торговельної інтеграції на зближення бізнес-циклу широко обговорювався в літературі [2,3,4,5]. Невеликі відкриті економіки нових країн-членів є високо інтегрованими одна з одною, а також із країнами Єврозони в плані торгівлі. Багато досліджень було зроблено на тому, як нові країни-члени синхронізовані одна з одною і з Єврозоною в результаті збільшення торгівлі. Більшість емпіричних досліджень дійшли висновку, що синхронізація торгівлі є різноманітною в різних країнах [6,7,8,9]. Інші дослідження вважають, що рівень синхронізації в результаті торгівлі залежить від типу шоку, який б'є по економіці [10,11]. Деякі дослідження узагальнюють публікації про подібність бізнес-циклів нових країн-членів і країн Єврозони [3]. Вони встановлюють достатню кореляцію бізнес-циклів в Угорщині, Польщі та Словенії. Ця схожість нагадує схожість бізнес-циклу серед основних учасників Європейського Валютного союзу. Балканські і Балтійські країни Балтії (за винятком Естонії) мають низький рівень зближення бізнес-циклу з Єврозоною.

Економічна інтеграція - це не просто конвергенція (зменшення відмінностей в основних макроекономічних показниках у групі країн), але набагато більш комплексний процес реального включення національних економік до єдиного ринку. Економіки, які перебувають у процесі інтеграції, спеціалізуються, співпрацюють і доповнюють одна

одну; збільшується схожість їхніх бізнес-циклів, але національні конкурентні переваги і надалі грають важливу роль.

Інтеграція означає не просто прийняття євро, а об'єднання секторів національного господарства до галузевих структур інтеграційного співтовариства. Ступінь інтеграції визначається не членством у євроні, а торговельними і галузевими структурами і їх взаємодією. Грошова інтеграція має стати кульмінацією процесу інтеграції і повинна бути реалізована після того, як національна економіка структурно інтегрується в ЄС.

Виконання Маастрихтських критеріїв вимагає глибоких структурних реформ. Фіскальний дефіцит до 3% від ВВП припускає самофінансування державної пенсійної системи, тоді як стабільність валютного курсу передбачає збереження співвідношення між зростанням продуктивності праці і зростанням реальної заробітної плати. Процес виконання номінальних критеріїв конвергенції повинен супроводжуватись діями для налаштування реального сектору економіки шляхом процесу реальної конвергенції.

Нові країни-члени ЄС повинні адаптувати свої макроекономічні політики до умов кризи. Прозорі, передбачувані і послідовні заходи макроекономічної політики необхідні, аби плавно регулювати економіку і повернути довіру іноземних інвесторів. Така політика повинна бути спрямована на зниження зовнішніх і внутрішніх макроекономічних дисбалансів (наприклад, дефіцит бюджету і дефіцит рахунку поточних операцій).

Макроекономічна (фіскальна та монетарна) політика НКЧ Південно-Східної Європи в умовах кризи характеризується неоднорідністю і асиметричністю заходів. Макроекономічні дисбаланси є різноманітними залежно від країн під впливом різних факторів - розміру ажіотажного попиту на фінансовому ринку на початку кризи, структури зовнішньої торгівлі, розміру зовнішнього боргу, частки окремих галузей економіки у валовій доданій вартості тощо.

На початку 90-х років Болгарія чітко визначила курс на європейську інтеграцію разом з іншими країнами Східної та Південно-Східної Європи. Увійшовши до ЄС, Болгарія розраховувала на збільшення іноземних інвестицій у розвиток власної економіки, що мало стати підґрунтям для підвищення життєвого рівня населення, розвитку

інновацій, структурних зрушень в економіці, наближаючи її до європейських стандартів. По завершенню майже дев'ятирічного періоду доцільним представляється оцінка ефективності структурних макроекономічних трансформацій, які відбуваються у цій країні під впливом євроінтеграційних процесів.

Безробіття, раніше майже невідоме, зросло у декілька разів. Інфляція знищила майже всі соціальні пільги. Кооперативні ферми, які були засобом існування багатьох раніше безземельних селян, розформувалися.

Темпи зростання ВВП в Болгарії в середньому склали 3,83% з 2000 до 2014 рік, досягнувши найвищого рівня 8,44% на початку 2008 року і рекордно низького рівня - на початку 2009 року (рис. 1).

Протягом 2009 року песимістичні прогнози наслідків глобальної кризи на економіку, що відзначилося на різкому зниженні показників зростання ВВП на душу населення (рис. 2), в Болгарії в значній мірі виправдалися. Хоча вона й страждала менше, ніж найбільш постраждалі країни, Болгарія відзначила свої найгірші економічні результати з часів кризи 1997 року. ВВП скоротився приблизно на 5%, а рівень безробіття підскочив. Споживчі витрати та іноземні інвестиції різко скоротилися і вдарили по зростанню в 2010 році до 0,3%. Безробіття залишається незмінно високим на рівні близько 10%.

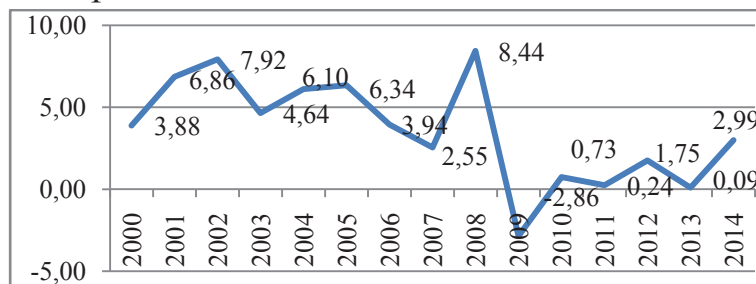

Рис. 1 Темпи зростання валового національного доходу в Болгарії, %, 2000-2014 рр.

Складено автором за [13]

ВВП на душу населення в Болгарії дорівнює 39% від середнього у світі. Цей показник складав з 1980 по 2014 рік у середньому 3236.85 USD, сягнувши найвищого рівня у 4915.85 доларів США в 2014 році і рекордно низького рівня 2214.02 доларів США в 1980 році.

Рівень інфляції в Болгарії з 1996 до 2015 року в середньому складав 74,44%, сягнувши найвищого рівня 2019.50% у березні 1997 року і рекордно низького рівня -2.60% в лютому 2014 року.

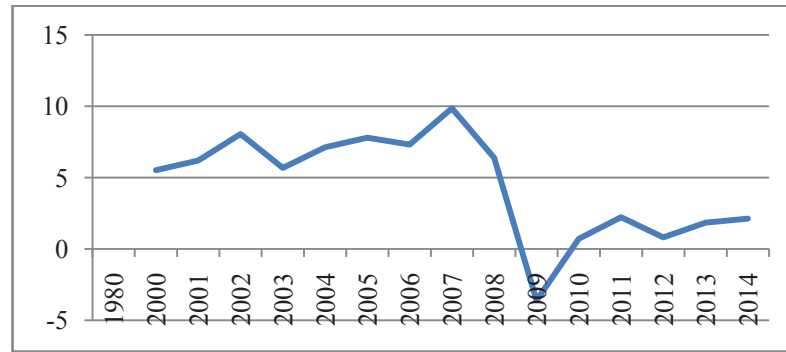

Рис. 2. Темп зростання ВВП на душу населення, %, 2000-2014 рр.

Складено автором за [13]

Країна почала зазнавати скрутних часів у 2009 році, після припинення постачань газу в ході газової суперечки Росії та України. Постраждало промвиробництво, а також державні послуги, піддавши Болгарію надмірній залежності від російської сировини. Світова фінансова криза почала застосовувати знижувальний тиск на економічне зростання і зайнятість в останньому кварталі 2008 року.

Уряд Бойко Борисова, обраний в 2009 році, зробив кроки, щоб відновити економічне зростання, одночасно намагаючись підтримувати сувору фінансову політику. Бюджетна дисципліна, встановлена міністром фінансів Дянковим, виявилася успішною. Разом зі зменшеним бюджетом, її проведення пересунуло болгарську економіку в розряд стабільної, хоча вона й росте повільно в розпал світової кризи. На 1 грудня 2009 року компанія Standard & Poor's змінила оцінку інвестиційних перспектив Болгарії з «негативної» на «стабільну» (рис. 3).

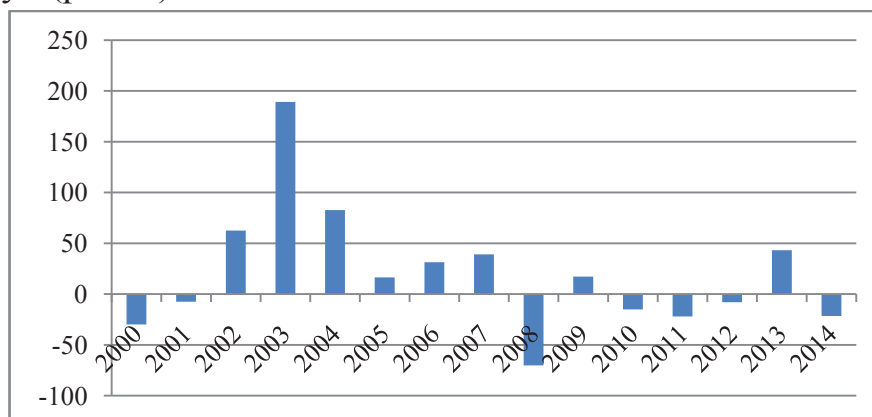

Рис. 3. S&P Global Equity Indices (щорічні темпи зростання, %)

Складено автором за [13]

Це зробило Болгарію єдиною країною в Європейському Союзі, яка отримала позитивне оновлення в 2009 році. У січні 2010 року Moody's також оновили її рейтинг з перспектив зі «стабільного» на «позитивний».

Очікувалося, що Болгарія приєднається до єврозони в 2013 році. Але після настання певної нестабільності в зоні, Болгарія утримує свої позиції стосовно до євро, об'єднавши позитивний підхід з реалістичним. Болгарський лев так чи інакше пов'язаний з євро. У Болгарії вважають, що ставати членом єврозони наразі занадто ризиковано.

Велику частку в індустрії Болгарії комуністичної епохи складала важка промисловість, хоча з початку 80-х велике значення мали біохімія та комп'ютери. Оскільки болгарська промисловість була налаштована на радянські ринки, кінець Радянського Союзу і Варшавського договору спричинили серйозну кризу в 1990-х роках. Після того, як в 2000 році було зафіксоване перше зростання з часів комуністичної ери, на початку 2000-х промисловий сектор Болгарії зростає повільно, але неухильно. Проте продуктивність окремих галузей обробної промисловості була нерівномірною. Харчова та тютюнова промисловість постраждали від втрати радянських ринків і не витримали високих стандартів, аби конкурувати в Західній Європі. Обробка текстилю знижалася з середини 1990-х років, хоча експорт одягу стійко зростає з 2000 року.

Ринкові трансформації були пов'язані із серйозними викликами для оборонної промисловості. На початку 2000-х план галузі за виживання включав оновлення продуктів, щоб задовольнити західні ринки і співпрацювати з російськими компаніями. Електронна промисловість, яка також у 80-ті була налаштована під радянські ринки, не змогла конкурувати з західними виробниками комп'ютерів. Ця галузь тепер покладається на договори підряду з європейськими фірмами та залучення іноземних інвестицій. Автопромисловість припинила виробництво автомобілів, вантажівок і автобусів. Крім того, припинилось виробництво навантажувачів - спеціальність у комуністичну епоху. На початку 2000-х процвітало суднобудування на великих верфях Варна і Русе завдяки іноземній власності (Русе) і приватизації (Варна).

Лише в останні роки виробництво електричного та електронного обладнання знову досягло високих рівнів. Найбільші центри - це Софія, Пловдив та прилеглі райони - Ботевград, Стара Загора, Варна, Правец та

багато інших міст. Там виробляються побутова техніка, комп'ютери, компакт-диски, телефони, медичне та наукове обладнання. У 2008 році в галузі електроніки поставлялося на експорт більш ніж \$ 260 млн, перш за все компоненти, комп'ютери і побутова електроніка.

Багато заводів, що виробляють транспортне обладнання, наразі, як і раніше не працюють на повну потужність (Бургас, Русе, Казанлик, Сопот, Карлово). Промислове виробництво в Болгарії з 2001 до 2015 року в середньому складало 3,39%, досягнувши найвищого рівня 20.4% у березні 2003 року і рекордно низького рівня -23.70 відсотків у травні 2009 року [13]. У жовтні 2015 року промислове виробництво в Болгарії збільшилося на 1 відсоток у порівнянні з тим самим місяцем попереднього року (рис. 4).

У комуністичну епоху сільське господарство Болгарії було жорстко централізованим, інтегрованим з суміжними галузями і підконтрольним державі. У посткомуністичний період, процес повернення земель сільськогосподарського призначення у приватну власність у формі, яка забезпечує продуктивність, іде повільно. До 2004 року близько 98 відсотків робочої сили та виробництва сільськогосподарського сектора Болгарії були приватними, у тому числі низка великих приватних кооперативних підприємств. Значна кількість продуктів харчування також виробляється для безпосереднього споживання не-фермерами на маленьких ділянках, що є важливою підтримкою для частини населення.

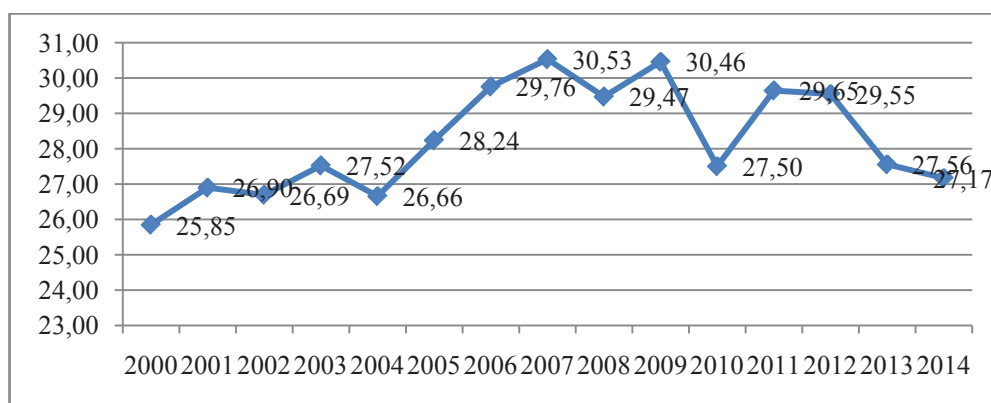

Рис. 4. Промислова частка доданої вартості (% ВВП)

Складено автором за [13]

ВВП від сільського господарства в Болгарії з 1995 до 2015 року в середньому складав 790.72 мільйонів левів, досягнувши найвищого рівня 1859.10 млн левів в третьому кварталі 2008 року і рекордно низького рівня в 9,99 млн левів у першому кварталі 1995 року. У

третьому кварталі 2015 року ВВП від сільського господарства в Болгарії збільшився до 1713.91 мільйона левів [13].

Після зниження в 1990-х роках, на початку 2000-х швидко зростає індустрія туризму. У 2004 році Болгарію відвідали близько 4 мільйони іноземців, в порівнянні з 2.3 млн у 2000 році. Ця тенденція ґрунтується на низці привабливих місць, низьких витратах, і відновленні об'єктів. Більшість цієї індустрії була приватизована до 2004 року. Об'єкти інфраструктури, такі як рекреаційні об'єкти і бронювання послуг потребують поліпшення. Розвиток сектора роздрібних продажів у Болгарії був повільним до початку 2000-х, коли почала з'являтися велика кількість торгових точок в західному стилі, а Софія стала розвиватися як торговельний центр. До 2006 року кілька великих європейських роздрібних мереж відкрили магазини, а інші планують увійти на болгарський ринок. У 2006 році іноземці підписали понад 29% угод з нерухомістю. Більше половини з них були громадянами Великобританії. Різноманітні компанії, такі як Bulgarian Dreams, активно просувають болгарську власність для покупців за кордоном.

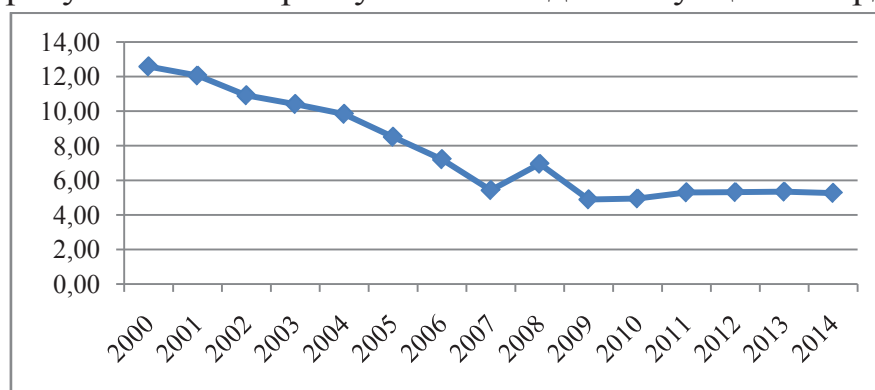

Рис. 5. Сільськогосподарська частка доданої вартості (% ВВП)

Складено автором за [13]

До основних напрямків туристичних потоків входить столиця Софія, прибережні курорти Сонячний берег, Албена, Созополь, Свети Влас; зимові курорти Банско, Пампорово, Чепеларе і Боровець. Арбанаси і Боженці - це сільські туристичні напрямки з добре збереженими етнографічними традиціями.

Прибуття туристів до Болгарії знизилося до 4 532 307 в 2014 році з 4 913 773 в 2013 році (рис. 6). Туристичні прибуття до Болгарії з 1991 до 2014 року в середньому склали 3264571.92, досягнувши найвищого рівня в 2013 році - 4913773, і рекордно низького рівня в 872 107 в 1992 році [13]. У 1990-і роки Болгарія поступово відійшла від залежності від

ринків колишнього радянського табору, збільшивши обсяги експорту в країни Європейського Союзу (ЄС). У 1999 році Болгарія вступила в Центрально-Європейську угоду про вільну торгівлю (СЕФТА), з членами якої (Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія та Естонія; Македонію було прийнято в 2006 році) вона створила важливі торговельні відносини.

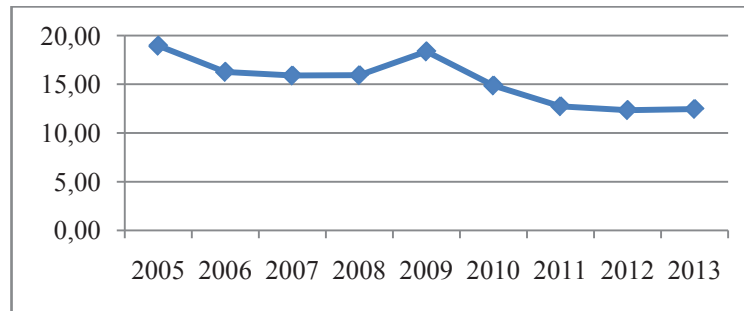

Рис. 6. Міжнародний туризм, в'їзд (% до сукупного експорту)

Складено автором за [13]

Проте прийом усіх, окрім Хорватії та Румунії до ЄС, в 2004 році скоротив значення торгівлі СЕФТА. У 2004 році близько 54% імпоротної торгівлі Болгарії та 58% її експортної торгівлі були з країнами-членами ЄС. Болгарія має двосторонні угоди про вільну торгівлю з Албанією, Хорватією, Естонією, Ізраїлем, Латвією, Литвою, Македонією, Молдовою та Туреччиною.

З початку 2000-х важливим імпортом залишається вуглеводневе паливо. Протягом всього періоду диверсифікація імпорتنих продуктів покращилася, а також зросли обсяги машин і устаткування, споживчих товарів і автомобілів. Великий відсоток імпорту припадає на сировинні матеріали, такі як тканина, металеві руди і нафту, які обробляються і реекспортуються. Болгарія експортує головним чином паливо, промислові товари (одяг, взуття), машини та транспортне обладнання і хімікати. Основними партнерами Болгарії з експорту є Німеччина, Туреччина, Італія, Греція та Румунія. Болгарія імпортує паливо, машини і транспортне устаткування, метали, сировину. Основні партнери Болгарії з імпорту - це Росія, Німеччина, Румунія та Італія.

Великий зовнішній борг Болгарії був економічним тягарем протягом усієї посткомуністичної епохи. Починаючи з кінця 1990-х, інвестиції з Заходу і з Росії внесли значний внесок у відновлення після економічної кризи 1996-97 років, але рівень інвестицій залишається нижчим, ніж в інших країнах Східної Європи. Найбільшими

національними джерелами прямих іноземних інвестицій, в порядку обсягу, є Австрія, Греція, Німеччина, Італія та Нідерланди. На початку 2000-х низка іноземних компаній інвестували в хімічні добрива та харчову промисловість, Китай інвестував в болгарську електронну галузь. Деякі угоди про співпрацю були зроблені для виробництва автомобільних компонентів. Німецький Даймлер-Крайслер має контракт на оновлення військових транспортних засобів Болгарії на період 2003-2015 рр. Французька компанія Eurocopter має двосторонній протокол стосовно машин, комп'ютерного програмного забезпечення та інших промислових продуктів.

Висновки. Таким чином, структурні зміни, які відбуваються в економіці Болгарії та інших країн-нових членів ЄС з регіону Південно-Східної Європи під впливом їх інтеграції до Європейського Союзу та його інвестиційного ринку, в цілому мають позитивне значення, якщо брати за базу підрахунку макроекономічну динаміку 90-х років. Перш за все, найбільших успіхів країни досягли у сфері зовнішньоекономічного сектора, що відбилося на зростанні галузей економіки, які щільно інтегруються у європейський ринок. Проте, висока відкритість економік поставила їх в залежність, як від загальносвітових, так і від європейських економічних тенденцій і динаміки. Крім того, якщо брати до уваги порівняльні співставлення у структурних трансформаціях, які відбуваються в інших країнах – нових членах ЄС, слід зазначити, що негативний гальмуючий вплив в цьому регіону мали такі детермінанти внутрішньої політики, як повільний темп приватизації, суперечлива податкова та інвестиційна політика уряду, високий ступень бюрократії, корупції, низький ступень лібералізації умов ведення бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hösche, Nehring, Sundhaussen (Hrsg.), Lexikon zur Geschichte Südosteuropas, S. 663, ISBN 3-8252-8270-8
2. European Commission, 1990. One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union. European Economy, 44, October.
3. Fidrmuc, J., 2004. The Endogeneity of the optimum currency area criteria, intra-industry trade, and the EMU enlargement. Contemporary Economic Policy, 22 (1), pp. 1-12.
4. Frankel, J. and Rose, A., 1998. The endogeneity of the optimum currency area criteria. The Economic Journal, 108, pp. 1009-1025.

5. Krugman, P., 1993. Lessons of Massachusetts for EMU. In: F. Torres, F. Giavazzi (eds), ed. 1993. Adjustment and growth in the European Monetary Union. Cambridge: Cambridge University Press and CEPR, pp. 241-261.
6. Kocenda, E., 2001. Macroeconomic convergence in transition countries. *Journal of Comparative Economics*, 29, pp. 1-23.
7. De Haan, J., Inklaar, R. and Jong-a-Pin, R., 2008. Will business cycles in the euro area converge? A critical survey of empirical research. *Journal of Economic Survey*, 22 (2), pp. 234-273.
8. Fidrmuc, J. and Korhonen, I., 2003. Similarity of supply and demand shocks between the euro area and the CEECs. *Economic Systems*, 27, pp. 313-334.
9. Korhonen, I., 2003. Some empirical tests on the integration of economic activities between the euro area and the accession countries. *Economics of Transition*, 11(1), pp. 177-296.
10. Babetskii, I., Boone, L. and Maurel, M., 2004. Exchange rate regimes and shock asymmetry: the case of the accession countries. *Journal of Comparative Economics*, 32, pp. 212-229.
11. Horvath, J. and Ratfai, A., 2004. Supply and demand shocks in accession countries to the economic and monetary union. *Journal of Comparative Economics*, 32, pp. 202-211.
12. Pop, N., Lupu, I., Milea, C., Iordache, F., Moşneanu, E.A., Ionaşcu, S., Criste, A. and Glod, A., 2010. Trends in the New EU Member States. *Macroeconomic Policies to Adopt the Euro. Financial Studies*, 1, pp. 123-140.
13. Key indicators for Bulgaria - National Statistics Institute. - Mode dostupu – Access mode: <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/KeyInd/KeyInd2015-12.pdf>